

РЕЦЕНЗІЯ

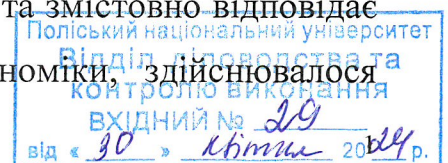
доктора економічних наук, професора КУЦМУС Наталії Миколаївни на дисертаційну роботу БАТЮКА Романа Богдановича на тему «*Організаційно-економічні засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств*», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» (галузь знань 05 “Соціальні та поведінкові науки”) у разову спеціалізовану раду Поліського національного університету

1. Актуальність теми дисертації і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Динамічність розвитку глобальної економіки демонструє дуальний вплив на суб'єктів господарювання: з однієї сторони, відбувається перегляд пріоритетів та технологій діяльності, загострюється потреба в гнучких практиках ведення бізнесу та адаптації стратегій, а з іншої – відкриваються нові можливості для виходу на міжнародний ринок та активізації взаємодії з зарубіжними партнерами. За таких умов одним зі стратегічних напрямів розвитку аграрних підприємств є зовнішньоекономічна діяльність, що забезпечує множину позитивних мікро- та макро- рівневих ефектів. Крім того, інтеграція до єдиного світогосподарського простору відкриває перед вітчизняними аграрними підприємствами нові перспективи для зростання ефективності діяльності та актуалізує питання формування власної організаційно-економічної платформи для розвитку зовнішньоекономічних операцій.

Враховуючи зазначене, можна констатувати, що обґрунтування теоретико-методичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічних засад розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, що стало метою дисертаційного дослідження Романа Богдановича Батюка, є науковим завданням, що має високий рівень актуальності в системі координат зовнішньоекономічної політики держави та її національних інтересів.

Проведене дисертаційне дослідження тематично та змістовно відповідає пріоритетним напрямам розвитку національної економіки, здійснювалося

відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри економіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького за темою: «Основні напрями сталого інноваційного розвитку агропромислового комплексу України» (номер державної реєстрації 0121U110270, 2021–2025 рр.) та кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету за темою: «Організаційно-економічні засади забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0121U109310, 2021–2025 рр.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Батюка Романа Богдановича базуються на комплексному підході до аналізу об'єкта дослідження. Наукова обґрунтованість та достовірність основних наукових положень дисертації, отриманих результатів, висновків та сформульованих рекомендацій підтверджується використанням автором наукових методів пізнання на основі системного підходу (зокрема, абстрактно-логічного, контент-аналізу, статистико-економічного, монографічного, порівняльного аналізу, факторного аналізу, індексного, групування, імітаційного моделювання, сценарного прогнозування та ін.), проведеним у роботі ґрунтовним аналізом праць вітчизняних і зарубіжних учених у сфері формування організаційно-економічних засад розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, опрацюванням значного об'єму статистичної інформації, нормативно-законодавчих актів, апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних конференціях.

3. Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження

Оцінюючи результати дисертаційного дослідження, що виносяться на захист, слід зазначити їх наукову новизну, зокрема:

1) удосконалено трактування поняття «зовнішньоекономічна діяльність аграрних підприємств», під яким запропоновано розуміти систему зовнішньоекономічних операцій у сфері виробничої діяльності господарюючих суб'єктів аграрного сектора економіки, пов'язаної з експортом та імпортом товарів й послуг для отримання прибутку та посилення конкурентних позицій внаслідок виходу на міжнародний ринок. Відмінністю цього визначення від існуючих є: по-перше, структурування зовнішньоекономічної діяльності аграрного підприємства в межах його загальної господарської діяльності; по-друге, диференціація різновидів такої діяльності; по-третє, підкреслення мети провадження діяльності відповідно до цілей та завдань підприємства щодо його стратегічного розвитку (п. 1.1);

2) удосконалено інструментарій діагностики перспектив розвитку експортного потенціалу аграрних підприємств, застосування якого дає змогу ідентифікувати незадіяні резерви використання цього потенціалу, що можуть бути враховані при розробці комплексу заходів, відповідно до яких процес розвитку переорієнтовується з витратного проєктного підходу до оптимального процесного, а результатом цих заходів буде усунення або зниження впливу дестабілізуючих факторів, зростання обсягів і розширення географічних меж експорту, підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності (п. 3.1);

3) поглиблено методичний підхід до оцінки ефективності експортного потенціалу аграрних підприємств шляхом розрахунку індексу інтенсивності торгівлі як на рівні окремих суб'єктів господарювання (прямий метод), так й за допомогою національних спеціалізованих та державних органів (непрямий метод) з дотриманням відповідних методологічних принципів, що дасть змогу об'єктивно оцінити поточну ситуацію на конкретному міжнародному ринку збуту, ідентифікувати тенденції, проблеми та пріоритети його розвитку, а також конкурентну спроможність виходу аграрних підприємств у відповідний агропродовольчий сегмент (п. 3.3);

4) ідентифіковано та аналітично оцінено вплив зовнішніх факторів на результативність зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, до яких першочергово віднесено: політичну ситуацію в країні та її стабільність; рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції (товарів); складність процедури зовнішньоекономічної діяльності (п. 2.2);

5) обґрунтовано процес системності формування та реалізації стратегії сталого розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, в основу якого покладено алгоритм вибору зовнішньоекономічної стратегічної зони господарювання та ідентифікації функціонального інструментарію її імплементації, що забезпечить окреслення чітких правил поведінки на зовнішньому ринку, дієвість принципів здійснення експортно-імпортних операцій, гнучкість і адаптивність бізнес-процесів через застосування релевантних заходів ризик-менеджменту (п. 3.2);

6) узагальнено теоретико-методичні підходи до трансформації стратегічної карти управління розвитком зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, змістовне наповнення якої характеризує комплементарність зв'язку між фінансовими й нефінансовими індикаторами, матеріальними і нематеріальними показниками, що впливають на функціонування бізнес-процесів, а також рушійними силами й результатами діяльності підприємства на зовнішньому ринку (п. 3.2);

7) розроблено методичні засади формування і використання імітаційної моделі розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, які передбачають виділення конкурентного ядра експортоорієнтованих підприємств, що характеризуються випереджувальним розвитком тих із них, які є найбільш конкурентоспроможними, мають високий потенціал для зростання, залучені до економічного обігу нематеріальних активів з метою збільшення доданої вартості експортної продукції. Механізми функціонування моделі ґрунтуються на системній інтеграції її ключових елементів (регулювання ЗЕД, використання виробничого потенціалу АПК, нарощування експорту, оптимізації імпорту) з цільовими критеріями, завданнями та функціями (п. 3.1).

8) обґрунтовано засади удосконалення системи просування сільськогосподарської продукції на зарубіжні ринки, які базуються на комплексному підході до її формування та передбачають адаптацію до будь-якого специфічного напрямку зовнішньоекономічної діяльності конкретного аграрного товаровиробника-експортера до вимог цільового ринку (п. 3.3).

Сформульовані в дисертації положення новизни, висновки і рекомендації є достовірними та базуються на особистих дослідженнях здобувача.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості їх використання у процесі управління й активізації розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. Результати дисертаційного дослідження схвалено Департаментом агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації (довідка від 26.02.2024 № 01-37/7), ТзОВ «ОСКАР СОЛЮШИН» Львівської області (довідка від 20.10.2023 № 121/23), ТзОВ «ТрастГард ЄС» Львівської області (довідка від 20.04.2023 № 15-D). Крім того, результати дослідження враховано під час реалізації освітнього процесу Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, зокрема при викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «ЗЕД підприємств», «Облік ЗЕД», «Міжнародна економіка», «Міжнародний маркетинг» (довідка від 15.02.2023 № 123/4).

4. Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні положення дисертації опубліковано у 14 наукових працях загальним обсягом 6,27 ум. друк. арк. (автору належить 6,14 ум. друк. арк.), з них 7 праць, в яких опубліковано основні результати дослідження у вітчизняних наукових фахових виданнях категорії Б, 7 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Вказане дозволяє стверджувати, що кількість, обсяг та зміст друкованих праць надають автору право публічного захисту дисертації.

5. Оцінка структури, мови і стилю дисертації, її відповідність вимогам МОН України і освітньо-наукової програми

Дисертація за змістом, сутністю, структурою та оформленням відповідає вимогам до робіт такого профілю, містить анотацію, вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел (оформлений опційно), додатки. Дисертаційна робота Батюка Р.Б. характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною будовою, повною мірою висвітлює зміст визначених розділів.

У першому розділі *«Теоретико-методичні засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств»* – систематизовано теоретико-методичні підходи до обґрунтування категоріального апарату і сформульовано визначення поняття *«зовнішньоекономічна діяльність аграрних підприємств»* (с. 27–41); узагальнено чинники розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств та охарактеризовано їх вплив на забезпечення ефективності цього процесу (с. 41–55); поглиблено методичні підходи до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств (с. 55–73).

У другому розділі *«Аналіз сучасних тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в Україні»* – статистико-аналітичну оцінку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних аграрних підприємств, з акцентуванням на особливостях їх функціонування в умовах воєнного стану (с. 95–113); ідентифіковано фактори впливу на ефективність зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств (с. 113–132); охарактеризовано глобальний профіль аграрних підприємств в системі міжнародної торгівлі (с. 132–157).

У третьому розділі *«Удосконалення організаційно-економічних засад розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств»* – обґрунтовано напрями активізації та підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств (с. 170–188); обґрунтовано стратегію сталого розвитку зовнішньоекономічної діяльності

аграрних підприємств (с. 189–205); окреслено інтеграційний інструментарій розвитку експортного потенціалу аграрних підприємств (с. 205–220).

Основний зміст роботи викладено на 185 сторінках, містить 36 рисунків, 48 таблиць і 40 формул. Текст дисертації в цілому оформлений згідно з ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». Список використаних джерел за усіма найменуванням побудований відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». За своїм тематичним змістом дисертація відповідає вимогам ОНП «Економіка», що реалізується в Поліському національному університеті.

6. Ідентичність анотації та основних положень дисертації

Аналіз змісту анотації та основних положень дисертації Батюка Р. Б. свідчить про їх ідентичність у контексті формулювання мети, об'єкта, предмета, завдань, новизни, висновків. В анотації не міститься інформації, яка була б відсутня у тексті дисертації.

7. Академічна доброчесність.

На момент рецензування дисертаційної роботи Батюка Р.Б. та опублікованих наукових праць, у яких висвітлені основні наукові результати дослідження, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Посилання на джерела запозиченого матеріалу коректні, а текст дисертації характеризується авторським стилем подання матеріалу.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Незважаючи на загальну позитивну оцінку і змістовність викладу результатів наукового дослідження, обґрунтованість та достовірність висновків, в рецензованій дисертаційній роботі мають місце зауваження і дискусійні положення, а саме:

1. У п.1.1 дисертаційної роботи автором охарактеризовано сутність зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Однак, враховуючи, що одним із наукових здобутків автора, які виносяться на захист, є удосконалення трактування поняття «зовнішньоекономічна діяльність аграрних підприємств» (с. 36–37), а також зважаючи на бачення дисертанта щодо позиціонування такого виду діяльності як інструменту економічного зростання підприємств, слід більш чітко обґрунтувати ключові положення даного наукового доробку в контексті виокремлення особливостей їх застосування саме в аграрній сфері. Крім того, окреслений формат принципів зовнішньоекономічної діяльності (табл. 1.5, с. 41) у розрізі загального, специфічного та національного розмежувань потребує ґрунтовнішого роз'яснення у частині їх належності саме до аграрних підприємств.

2. П. 2.1 дисертаційної роботи присвячено аналітичній оцінці зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в Україні. Разом з тим, ця частина дослідження дещо перевантажена загальностатистичною інформацією, що не завжди підкреслює обраний предмет дослідження. Уніфікація періоду дослідження (рис. 2.6. (2011–2021 рр.), табл. 2.25. (2010–2021 рр.), рис. 2.8. (2000–2020 рр.), рис. 2.11 (2012–2021 рр.), табл. 2.34. (2019–2022 рр.)), дала б можливість посилити обґрунтованість висновків та пропозицій, а також здійснити прогностичні оцінки і сценарне моделювання досліджуваної проблеми. Крім того, піддається сумніву доцільність порівняння обсягів експорту субпродуктів, якщо у 2018 р. цей показник не визначався (табл. 2.9, с. 106).

3. На с.119 у останньому абзаці вживається термін «народне господарство». Це визначення і тлумачення є притаманним для Радянського союзу, в сучасному економічному законодавстві України більш уживаними є терміни «економіка України», «національне господарство».

4. На с.132 автор вказує на доцільність ідентифікації факторів невизначеності та потенційних загроз, які можуть позначитися на функціонуванні національної агропродовольчої системи і на с. 133–134 подає

загальну інформацію, не зосереджуючи належної уваги на аргументації авторського бачення щодо вказаного питання.

5. На с. 157 автор зазначає, що «результати дослідження вказують на те, що розвиток вітчизняних аграрних підприємств, орієнтований на ефективну та конкурентну участь України у глобальній торгівлі продовольством,...», проте у самому підрозділі про це наведено недостатньо переконливих аргументів, а тому очевидним стає той факт, що висновок сформовано на основі суб'єктивної оцінки автора.

6. Потребують більш детального висвітлення концептуальні положення «обґрунтування процесу системності формування та реалізації стратегії сталого розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств», адже автором цей науковий доробок пропонується в науковий новизні у рубриці «дістали подальшого розвитку». З наведеного на с. 189–196 контексту важко зрозуміти, в чому саме сутність запропонованої стратегії «сталого розвитку».

7. У п. 3.3 бажано було б більш конкретно аргументувати заходи та стратегії, які спрямовані на підтримку та розвиток експортних можливостей аграрних підприємств в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. Крім того, було б доцільно згадати про ключову проблему експорту сільськогосподарської продукції, а саме – досить високі вимоги законодавства ЄС щодо показників безпеки і якості продукції та яким чином пропонується її вирішувати.

8. Позитивною стороною дисертаційної роботи є її належне структурне оформлення та візуалізація отриманих результатів. Проте, не всі із наведених рисунків і таблиць належним чином прокоментовані та супроводжуються авторською точкою зору, мають загальноінформативний характер. Зокрема висновки до окремих ілюстрацій є надто лаконічними і не містять узагальнених наукових тверджень (рис. 1.4, с. 39; рис. 2.2, с. 98; рис. 2.4, с. 100; рис. 2.6, с. 127; табл. 2.26, с. 138; рис. 3.2, с. 173 тощо).

Загалом, зазначені дискусійні положення та зауваження принципово не впливають на наукову та практичну цінність одержаних автором результатів дослідження і не знижують в цілому достатньо високої позитивної оцінки рецензованої роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота **Батюка Романа Богдановича** на тему **«Організаційно-економічні засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств»** виконана на високому науково-теоретичному і методичному рівні, а отримані в процесі дослідження наукові результати характеризуються новизною та мають практичну цінність.

Дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, за своїм змістом і якістю виконання відповідає вимогам Наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (у чинній редакції), а її автор – Батюк Роман Богданович – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин
та європейської інтеграції
Поліського національного університету

Наталія КУЦМУС

